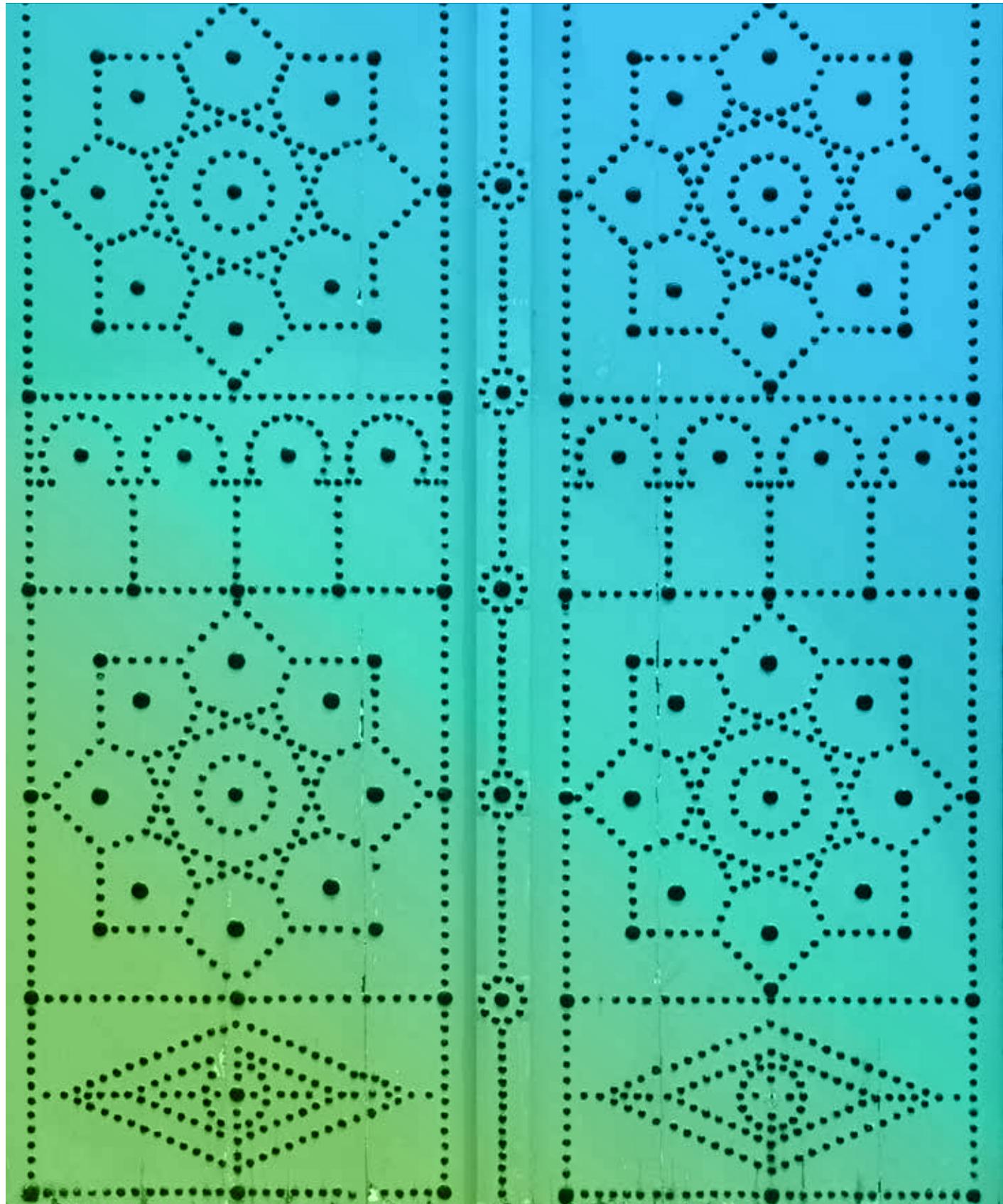

MOUSSEM JOURNA(A)L

MOUSSEM
NOMADISCH
KUNSTENCENTRUM

#5 – augustus 2015

INHOUD

Multidisciplinaire samenwerking Bozar en Moussem
2-5 Dubbelinterview Paul Dujardin & Mohamed Ikoubaâن

DEBAT

Moussem Talks
6-9 Rachid Benzine: De quelle réforme l'islam a-t-il besoin?

THEATER

Tunis-festival
10-11 Moussem Stedencyclus: Tunis
12-13 Poème sur Tunis de Nidhal Guiga
16-19 Interview avec l'écrivaine et dramaturge tunisienne Meriam Bousselmi
20 Journées Théâtrales de Carthage & Moussem

MUZIEK

21 Marcel Khalifé & Anouar Brahem
22 Sufi Night
23 Winnaar Arab Idol Mohamed Assaf op Moussem Sounds

RESIDENTIES

24-26 Hanane Hajj Ali: Bomb shelters, coffee and jogging
27 Residenties op tournee
28 Residenties update

EXTRA

29 Door de lens van... Mashid Mohajerin
14-15 Agenda

COLOFON

MOUSSEM JOURNA(A)I

Verantwoordelijke uitgever
Mohamed Ikoubaâن
Driekoningenstraat 126, 2600 Berchem
Redactie & coördinatie Nadia Dala
Illustraties & vormgeving Philip Marnef, Pieter Boels (Panache Studio)
Druk Graphius Group, Gent

De redactie heeft alles in het werk gesteld om de houders van auteursrecht op foto's te vermelden. Mocht er toch ergens informatie ontbreken of incorrect zijn, gelieve ons te contacteren. Alle rechten zijn voorbehouden.

SCHREVEN MEE AAN DIT NUMMER:

FAIZA MESSAOUDI (-FM)

Faiza Messaoudi est née en 1974 à Tunis en Tunisie. Elle est diplômée d'une maîtrise en langue et lettres françaises et en anthropologie culturelle. Elle prépare sa thèse de doctorat en anthropologie culturelle. Depuis 2002 Messaoudi est journaliste culturelle en Tunisie. Elle écrit, entre autres, pour le quotidien indépendant tunisien «Le Temps».

MURIEL KAHWAGI (-MK)

Muriel Kahwagi is a writer based in Beirut. Her work has appeared in The Outpost, Kalimat, and Rusted Radishes. Together with James Brillantes, she founded 'Jizz&Jazz', a fictional music- and podcast-producing duo that parodies normative paradigms of conflict resolution in the Middle East. Currently, she is the head of communications at the Nicolas Ibrahim Sursock Museum.

RACHID BENZINE (-RB)

Rachid Benzine est un islamologue et un écrivain. Chercheur associé à l'observatoire du religieux en France, il donne des cours à la faculté catholique de Louvain (UCL) et à la faculté de théologie protestante de Paris. Il a, entre autres, écrit le livre «Les nouveaux penseurs de l'Islam» et l'œuvre «Le Coran expliqué aux jeunes».

NIDHAL GUIGA (-NG)

Nidhal Guiga est actrice et réalisatrice tunisienne. Elle a écrit deux livres de fiction: un roman intitulé «Mathilde B.» (2012, paru chez Sud éditions et ayant eu le prix Zoubeida B'chir de la meilleure oeuvre en langue française) et une pièce de théâtre intitulée «Pronto Gagrine». Cette dernière pièce a été mise en espace quatre fois en France. Nidhal Guiga prépare son deuxième court-métrage et a un roman qui va bientôt paraître.

NADIA DALA (-ND)

MOUSSEM NOMADISCH KUNSTENCENTRUM

Directeur Mohamed Ikoubaâن
Productie en programma Cees Vossen
Coördinator internationale projecten Pascal Nicolas
Communicatie Nadia Dala
Administratie en productie Fatima Elassooudi
Moussem-antenne in Beiroet Geoliane Arab

Moussem, meer dan ooit een stedelijk verhaal

De wereld van de 21ste eeuw wordt gevormd en gekneed vanuit (groot)steden. Vanuit dat stedelijk weefsel komt de artistieke dynamiek in samenlevingen immers vaak op gang. Ook in de Arabische wereld ontkennen veranderingsprocessen en artistieke expressievormen doorgaans in de grootsteden. Daarom wordt Moussem, meer dan ooit, een stedelijk verhaal.

Cultuurfilosoof Eric Corijn bestudeert het fenomeen van de verstedelijking al jaren. Onlangs publiceerde hij nog een boeiende tekst onder de noemer *Art, Globalisation and Territories*: „..Kijk dan toch naar die fantastische satellietbeelden van Europa 's nachts. Ze zijn blauw en vol lichtvervuiling. Je ziet de kustlijnen, de Atlantische kust, de Middellandse Zee... en natuurlijk de grote metropoolgebieden....Als je vanop afstand naar het hele plaatje kijkt, dan zie je niet langer landen en nationale grenzen. De politieke map is enkel een realiteit in de nauwelijks zichtbare administratieve structuren. Wat je ziet, is de echte geografie van de menselijke activiteiten...“

MOHAMED IKOUBAÂN
@ikoubaan

discours te versterken, de clichés te overstijgen en opnieuw zuurstof te geven aan de gesprekken over onze gezamelijke toekomst. Voor dit Journa(a)l, en in het teken van Moussem Talks, schreef islamoloog en auteur **Rachid Benzine** alvast een erg boeiend stuk over de geschiedenis en de noodzaak aan hervormingen in de islam van de 21ste eeuw.

Hiermee knopen we terug aan met onze ontstaansgeschiedenis. Want Moussem Nomadisch Kunstencentrum is gestart vanuit het maatschappelijk relevante, niet vanuit het louter artistieke of esthetische. Sinds het ontstaan van Moussem hebben we een erg lange weg afgelegd. In 2001 zijn we gestart als een klein Antwerpse festival en burgerinitiatief van enkele Vlaamse Marokkanen, die samen en met steun van een aantal Vlaamse visionairen het toenmalige anti-migrantendiscours moe waren en moeilijk begrepen waarom de culturele sector in Antwerpen homogeen blank bleef terwijl de stad een demografische en sociologische metamorfose had ondergaan. Twee jaar na onze oprichting verhuisden we van een bureautje bij de Federatie van Marokkaanse Verenigingen in Borgerhout naar het cultuurcentrum Berchem. Dankzij het **ccBerchem** konden we onze werking in Antwerpen en ver daarbuiten uitbouwen. Nu kijken we uit naar een nieuwe locatie voor onze kantoren binnen het veranderend stedelijk verhaal in onze Vlaamse samenleving. We zullen ons nog meer focussen

op de corebusiness van een internationaal hedendaags kunsten-

centrum. Wat vast staat, is dat onze banden met onze Antwerpse collega's niet zullen verwateren. Integendeel. Vanaf 2017 schrijven het **M HKA, de Singel, Toneelhuis, het Paleis, Muziektheater Transparant**, en vele anderen, mee aan het verhaal van Moussem, en vice versa. We zullen ook – voor het eerst – een eigen artiestenhuis hebben, want in 2016 gaat onze residentieruimte **MIKHA (Moussem Internationaal Kunstenaarshuis Antwerpen)** voor beeldende kunstenaars in de Antwerpse Gijzelstraat open. Een project met steun van onze partner het M HKA.

In dit Journa(a)l bieden we naast praktische informatie, ook diepgaande interviews met en verrassende artikels over onze artiesten aan uit het programma van de komende maanden. Naast de artiestenresidenties en terugkerende evenementen zoals **Sufi Night** en **Moussem Sounds**, lanceren we de eerder genoemde nieuwe projecten Stedencyclus en Moussem Talks. We werken ook plannen uit met de KVS, het Kaaithuis en de Vlaamse Gemeenschapscentra.

Dubbelinterview Paul Dujardin (Bozar) en Mohamed Ikoubaâن (Moussem)

Cultuurtempel Bozar kiest voor Moussem

Heftig gesticulerend en met bravoure steekt Paul Dujardin, de bevlogen artistiek leider van de federale cultuurtempel Bozar in hartje Brussel, zijn vinger in de lucht. Een pose die hij aanhoudt telkens als hij zijn woorden in de verf wil zetten. Om zijn nieuwe bondgenoot, die hem aan de andere kant van de vergadertafel aandachtig monstert, een hart onder de riem te steken wellicht, voegt Dujardin er in één streep aan toe dat "de artistieke meerwaarde van Moussem inzake het Arabische Middellandse Zeegebied essentieel is voor Bozar, fundamenteel zelfs voor onze toekomst in deze multiculturele grootstad". Mohamed Ikoubaâن, bezieler van het nomadisch kunstencentrum, knikt instemmend: "Cultuur is een manier om de ander te herkennen en te erkennen." En daarmee is de toon gezet tijdens het ontspannen onderhoud tussen de onbetwiste federale cultuurmanager en de directeur van een vzw die het afgelopen decennium onverdroten artistieke expressievormen van over het Middellandse Zeegebied in Vlaamse cultuurhuizen injecteerde, vanuit zijn Nomadisch Kunstencentrum Moussem. Oog in oog in een grandios receptiesalon van Bozar, vooroorlogs meesterwerk van art deco-architect Victor Horta.

Waarom gaat een internationaal gerenommeerd cultureel en artistiek huis, met jaarlijks meer dan 250 concerten en 450 werknemers, in zee met een 5-koppige vzw met beperkte middelen?

Dujardin: "Omdat de complexiteit van de migratieproblematiek binnen Europa en België de afgelopen dertig jaar ontzettend is toegenomen, en het migratieverhaal in Brussel totaal veranderd is. Daarom is de samenwerking tussen Moussem en Bozar opportuun. Ik besef dat we in de perceptie een behoorlijk traditionele instelling zijn, maar Bozar is al geruime tijd horizontaal, transversaal en maatschappelijk aan de slag. Het eerste contact met Moussem werd gelegd dankzij een van mijn meest bevlogen medewerkers, Tony Van der Eecken (mede-verantwoordelijke MUSIC programmatie Bozar, nvdr). Tony kent de verschillende allochtone gemeenschappen in ons land relatief goed, hij is heel open min-

ded, en daarbij ook nog eens getrouwdd met een Vlaams-Turkse cineaste die rond interculturaliteit werkt. Ze is de dochter van de eerste Turkse imam uit Gent en de zus van Meryem Kaçar, de eerste Turks-Belgische senator."

Ikoubaâن: "Die man is niet alleen een collega geworden. Hij is ook een vriend, of zoals ze het zo mooi in het Frans zeggen: *un complice*."

Dujardin: "Jouw *complice* heeft de brug tussen Bozar en Moussem kunnen slaan. Via Moussem zijn wij in contact gekomen met de rijke hedendaagse culturele scene uit het Arabische Middellandse Zeegebied. De wereldmuziekconcerten van Bozar en Moussem zijn het bewijs van de succesformule van onze samenwerking. Maar ik houd niet van de term wereldmuziek, het heeft zo'n exotische bijklink. Liever hanteer ik het Franse *la musique savante*, de zogenaamde niet-westerse klassieke muziek. Voortaan gaan we met Moussem ook samenwerken rond de beeldende kunsten, de podiumkunsten dans en theater, et cetera. Alle disciplines zullen aan bod komen. Onze concertreeksen voor bijvoorbeeld de Tunisische of de Algerijnse gemeenschappen bleken immers ingebed in een cultuurinterpretatie met weinig ruimte voor beeld en expressie. Binnen de migratiegemeenschappen heerst een groter cultuuranalphabetisme dan in hun landen van herkomst. Moderne dans en experimenteel theater krijgen in Marokko steun en appreciatie van een elite die Mohamed kent. Sommige van die mensen komen naar Europa om te studeren, net zoals jij destijds hebt gedaan, Mohamed."

U arriveerde inderdaad in België, met zowel een diploma in de literatuur als een in de rechten. Hoe verzeilt zo'n hoog opgeleide high potential in het besloten Vlaams cultureel circuit?

Ikoubaâن: "Na mijn rechtenstudies in Marokko ging ik studeren aan de Université Libre de Bruxelles (ULB). Dat was eind jaren tachtig. Nadien heb ik even als jurist gewerkt. Ik had een gezonde interesse in cultuur: ik ging naar theatervoorstellingen, woonde geregelde concerten bij. Maar het was niet mijn ambitie om er professioneel mee bezig te zijn. Die klik kwam er pas na mijn verhuis naar het Antwerpse. Daar ontdekte ik via Marokkaanse vrienden – hoogopgeleide migranten zoals ik – het donkere discours rond de Ander. Het maatschappelijk debat was toen al erg negatief, dat is het trouwens nog steeds. Na de Zwarte Zondag van 1991 en de opmars van het toenmalige Vlaams Blok, kwam

© Vincent Tillieux

alles in een stroomversnelling terecht. Vanuit een oprechte verontwaardiging ontstond er een interne emancipatiebeweging in de migrantengemeenschappen. In die tijdgeest organiseerde ik mee een aantal socio-culturele activiteiten, zoals de nachten van de ramadan. Zo is het begonnen, vanuit een maatschappelijke insteek. Pas in 2001 zag Moussem het licht. We waren vastberaden om een positief en cultureel rijker discours te brengen. Ik was dan wel van Marokko afkomstig, cultuurhistorisch had ik geen last van een minderwaardigheidsgevoel ten opzichte van de Europese samenleving. Ik was vertrouwd met Europa. Op de Marokkaanse schoolbanken had ik over de geschiedenis van Europa geleerd, over de grondleggers van het westers denken ook, zoals de filosoof René Descartes en Jean-Paul Sartre, de vader van het Frans existentialisme. In Europa heb ik feitelijk niet veel meer bijgeleerd over Europa."

Dujardin: "Betekenden Brussel 2000 en de sociale projecten van Bernard Foccroulle (de voormalige Munt-directeur die Brussel 2000 inhoudelijk op de rails had gezet, nvdr) iets voor jou toen?"

Ikoubaâن: "In Antwerpen was Antwerpen 93 van toenmalig cultuurintendant, wijlen Eric Antonis, erg bepalend. Het was een bruisende periode, vol vernieuwing en durf in de stad. Eric was vooral bekend als de man van de culturele instellingen en van de cultuur-met-een-grote-C, maar hij was ook gevoelig voor de emancipatorische impact van cultuur. Mede dankzij hem zijn we een deel van het cultuurdebat beginnen claimen. Het kon toch niet dat we niet aanwezig waren in bijvoorbeeld de theaterscene. Antonis bleek een visionair man."

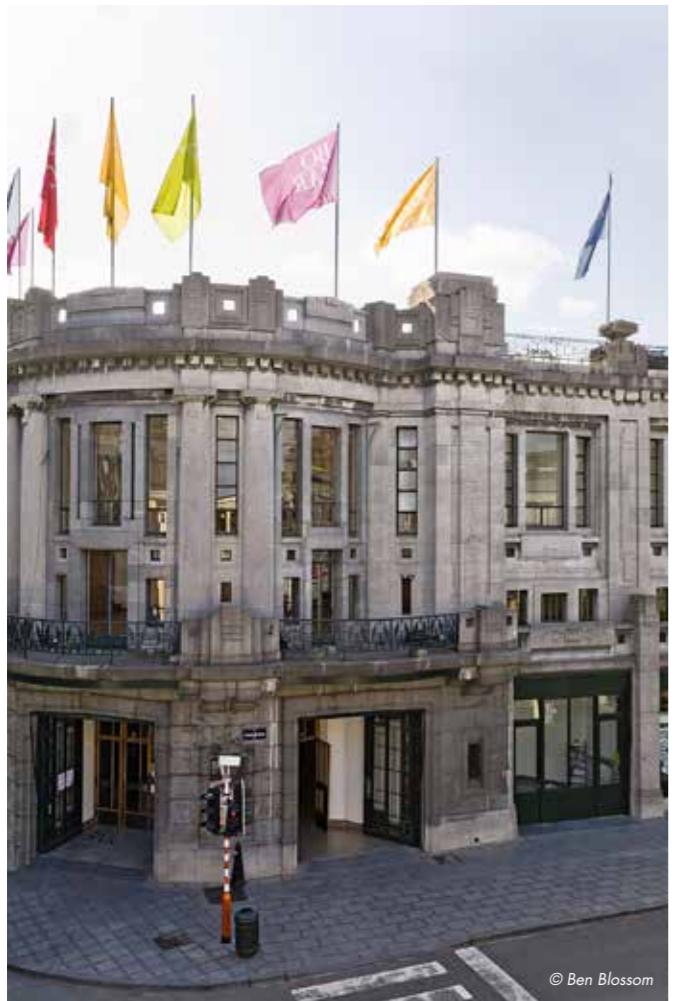
Dujardin: "Ja, Eric Antonis voelde de dingen perfect aan. Hij hield de vinger aan de pols in de maatschappij. Daarom zat hij

ook in mijn raad van bestuur, ik heb hem speciaal bestuurder laten worden bij Bozar. Wist je trouwens dat hij een ornitholoog was? Maar bon, wat hij had gedaan met Antwerpen 93, en later Bernard Foccroulle met Brussel 2000, dat wilde ik toen al verderzetten in Bozar."

"WE MOETEN OPNIEUW NADENKEN OVER ONZE EUROPESE CULTURELE RUIMTE"

Jullie hebben wel meer raakvlakken, behalve een bewondering voor dezelfde visionaire figuren uit de culturele sector. Jullie zijn beiden van zeer bescheiden afkomst, zonen uit een arbeidersgezin met negen kinderen.

Dujardin: "Mijn moeder is opgegroeid in een lemen huisje zonder elektriciteit, met één koe. Ze was afkomstig van de Broekstraat in Anderlecht. De etymologische betekenis van broek betekent 'moerassig land'. Die kleine arbeidershuisjes uit de eerste wereldoorlog staan er trouwens nog steeds. Mijn vader was een simpele slager. Net zoals Mohamed ben ik van 1963. We zijn beiden een product van de jaren zestig, maar dan aan een andere zijde van het Middellandse Zeegebied. In het Europa van de jaren zestig kon alles. Het was het begin van de Marokkaanse en Turkse migratiegolven naar de Europese ruimte. Wanneer ik vandaag door de Arabische wereld reis, ben ik verrast door het nieuwe paradigma van de rijzende middenklasse ginds. De opportuniteiten die wij, Europeanen, kort na de Tweede Wereldoorlog kregen, die zie je vandaag ook in de Arabische wereld.

© Ben Blossom

"IN PLAATS VAN SHAKESPEARE KUNNEN VLAAMSE THEATERMAKERS MISSCHIEN OOK EENS NOBELPRIJSWINNAAR NAGUIB MAHFOUZ LEZEN."

Da's een typisch fenomeen van de tweede en derde generatie: zodra kinderen van die tweede of de derde generatie een kans krijgen om te studeren, wordt de cultuurkloof gesloten. Kijk maar naar Mohamed. Jij bent rechten gaan studeren."

Ikoubaâن: "Mijn afkomst is toch iets extremer. Mijn ouders waren analfabete migranten. Toen hij zijn kinderen naar België liet overkomen, werkte mijn vader al 30 jaar in Nederland."

Dujardin: "Ah, je ouders woonden in Europa?"

Ikoubaâن: "Mijn vader liet mijn moeder en zijn kinderen achter in de Marokkaanse Rif, waar ik tot mijn zestiende opgroeide. Nadat twee kinderen in ons gezin overleden, bleven we nog met negen kleintjes over. Het klinkt misschien hard, maar mijn vader wilde niet dat we als migrantenkinderen zouden opgroeien in het verre Europa. Naar school gaan was niet vanzelfsprekend in ons dorp: het moslimonderricht in de lokale moskee was zo rigide dat ik er na zes maanden huilend ben weggelopen. Pas op mijn achtste kon ik naar het eerste leerjaar in een echte school. Toen wist ik dat ik wilde studeren. Maar als oudste zoon

van het gezin rustte er een loodzware verantwoordelijkheid op mijn schouders. Omdat mijn vader er nooit was, moest ik een aantal taken van de man-des-huizes op mij nemen. In de Rif konden gehuwde vrouwen niet in hun eentje naar buiten. Om de zoveel maanden kwam mijn vader naar huis, hij maakte een kindje en was weer weg. Op een gegeven moment heb ik mijn vader gezegd: 'Nu is het genoeg'. Hij was kwaad dat ik hem had terechtgewezen." (lacht)

Dujardin: "Dat was bij ons thuis ook zo. Mijn moeder is twintig jaar in verwachting geweest. Dat was normaal in die tijd. Of je nu moslim was of niet, procreatie was de geldende norm in de jaren zestig."

Terug naar de samenwerking tussen Bozar en Moussem. Bepakt dit een exponentiële exposure voor hedendaagse Arabische dansers, beeldende kunstenaars en theatermakers in de hoofdstad van Europa?

Ikoubaâن: "Indien theatermakers zich af en toe eens zouden laten inspireren door de realiteit in onze grootsteden of door universeel geroemde schrijvers uit het mediterraanse zeegebied, zoals Nobelprijswinaar Naguib Mahfouz, dan zouden ze een nog breder segment van de bevolking kunnen aanspreken. Een gedeeld narratief opbouwen, wordt dé culturele uitdaging in Brussel en in andere Europese kosmopolitische steden. Op termijn zouden de verschillen in origine van allround kunstenaars niets meer moeten uitmaken. Het zou met andere woorden niet meer over diversiteit moeten gaan, maar wel over een patrimonium dat we samen delen, een cultuur die we samen maken en smaken. Eigenlijk maakt het niet uit of we van oorsprong Arabische of Europese theatermakers aan het werk zien. In de kosmopolitische grootstad, die Brussel is, is kruisbestuiving een dagelijkse realiteit. Wat telt, is dat we de hier aanwezige culturen en achtergronden een forum geven in de Bozar-tempel, zonder het als dusdanig te benoemen. In de klassieke muziek wordt de Europese diversiteit met een zekere vanzelfsprekendheid omarmd: Italiaanse, Duitse en Oostenrijkse componisten beoefenen eenzelfde genre zonder dat het nog als grensoverschrijdend of trans-Europees wordt betiteld. Eigenlijk zou het Arabisch mediterrane erfgoed op gelijkaardige wijze aansluiting moeten vinden met wat hier leeft."

Dujardin: "Het wordt tijd dat we onze Europese ruimte gaan 'herdenken'. Dat blijft een zeer moeilijk debat. Het Europa van de 28 EU-landen mag dan een politieke entiteit zijn, cultuurhistorisch is Europa meer dan die 28 landen. Sinds 1973 neemt bijvoorbeeld Israël deel aan het Eurovisiesongfestival, en ook Marokko was er een keer bij. Dat heeft te maken met het erfgoed van de Mare Nostra, toen de Ottomanen het hele Middellandse Zeegebied innamen. De Mare Nostra strekte zich uit van Iran tot aan Hongarije en de poorten van Wenen. In die culturele ruimte had je tal van mediterrane landen met erg fluïde en dynamische cultuurbelevingen. Wie vandaag langs het Middellandse Zeegebied reist, voelt die gemeenschappelijke cultuur nog. Dat is een fantastisch kernelement van ons verhaal vandaag."

Ikoubaâن: "Net zoals jij, kijk ik vanuit het maatschappelijke naar cultuurbeleving. Ik doe dat niet vanuit één discipline of – nog elitairder – vanuit het louter esthetische."

Midden jaren negentig legde cultuurfilosof Eric Corijn me uit hoe hij cultuur zag. Hij nam een stuk papier en tekende een piramide. 'Aan de brede basis vind je alles', zei hij. 'Vervol-

gens maken cultuurcentra de vertaalslag, en aan de top van de piramide rust ons cultuurpatrimonium – wat we in de sector canon noemen.' Sindsdien is het mijn doel om alles wat we met Moussem doen in dat canon te implementeren. Daarom heeft onze aanwezigheid in de prestigieuze culturtempel Bozar zo'n grote symbolische waarde. In onze kosmopolitische grootsteden wordt het concept van de zogenaamde natiestaat aan het wankeLEN gebracht. Het begrip natiestaat vertrekt immers van de notie 'één taal en één cultuur'. En dus kan ik enkel concluderen dat wij onze cultuurbeleving moeten gaan verbreden. Cultuur is immers een manier om de ander te herkennen en te erkennen."

Hoe divers is Bozar eigenlijk? Ik bedoel, hoeveel mensen van andere origine of van het Middellandse Zeegebied zijn hier aan de slag?

Dujardin: "In Bozar worden vijfendertig talen gesproken, van het Perzisch tot het Turks en het Arabisch. Ons technisch personeel weerspiegelt het zeer brede spectrum van de migratie in Brussel. Het hoofd van onze suppoosten voor de bewaking in de tentoonstellingen is bijvoorbeeld een Egyptenaar. De meeste hoogopgeleide personeelsleden in ons huis zijn op dit moment echter nog steeds van Europese origine, waaronder ik gemakshalve ook de Russen reken. Programmaverantwoordelijken zijn gediplomeerd in de kunstgeschiedenis. Uiteraard ben ik me ervan bewust dat veel van onze werknemers de droom koesteren om ooit aan de programmatuurkant te gaan staan. Maar de realiteit wil dat er in onze sector gigantisch veel productioneel en administratief werk is. Een tentoonstelling organiseren is een reusachtige onderneming met heel wat technische, financiële en politieke aspecten."

"BINNEN SOMMIGE MIGRATIEGEMEENSCHAPPEN HEERST EEN GROTER CULTUREEL ANALFABETISME DAN IN HUN CULTUUR VAN HERKOMST."

© Vincent Tillieux

Hoezo, politieke aspecten?

Dujardin: "Da's één van de problemen waarmee we in toenemende mate geconfronteerd zullen worden in ons toekomstig samenwerkingsverband. Het is onze bedoeling om buitenlandse kunstenaars een platform te geven. Maar in de regio Europa leven twee soorten buitenlandse artiesten: artiesten mét en artiesten zonder geldige papieren. Daarnaast zijn er de kunstenaars die niet in Europa wonen en die we bijvoorbeeld vanuit Irak of vanuit de Kaukasus naar Brussel willen halen. De grootste drempel voor een samenwerking met zo'n buitenlandse artiesten is meestal het visum, een zuiver administratief probleem. Hoe vaak heb ik het al niet meegeemaakt dat we muzikanten naar Bozar uitnodigen, die dan geen visum krijgen. Vaak zijn het erg hoogopgeleide mensen. Grensoverschrijdende ondernemingen zijn niet evident. Wij, langs onze kant, steken er veel tijd en energie in."

Ik vermoed dat een artiest uit pakweg Congo of Syrië niet echt

staat te trappelen om terug te keren naar de chaos of de burgeroorlog in zijn of haar thuisland?

Dujardin: "Dat klopt. Sommige artiesten weigeren terug te keren. Ik herinner me een koor orthodoxe monniken uit Ethiopië. De dag na hun optreden kwamen ze niet meer opdagen..."

Heeft die complexe socio-politieke realiteit jullie ertoe aangezet om vanaf dit najaar de debattenreeksen Moussem Talks op te starten, een samenwerking met Agora Bozar?

Ikoubaâن: "Moslimextremisten en radicale, zelfverklaarde islamisten grijpen graag terug naar een zogenaamd zuivere islam die dateert van 14 eeuwen terug. Maar zo'n zuivere islam heeft nooit bestaan. De islamcultuur was nooit één blok of één stroming. Ze was altijd divers. De islamcultuur werd sterk door acculturatie, door het overnemen van elementen uit andere, vreemde culturen. Met de debattenreeks Moussem Talks spelen we niet alleen in op de actualiteit, we willen het maatschappelijk debat openbreken. Daarom gaan we hedendaagse denkers uit de islamcultuur uitnodigen: filosofen, schrijvers en auteurs met vernieuwende ideeën. Geleerde mannen én vrouwen die oplossingen zoeken voor de complexe problemen in onze samenleving, willen we een forum geven. Het niveau van het samenlevingsdebat is vandaag immers nog steeds bedroevend laag. De islamitische gemeenschappen in België zijn nauwelijks in staat om kritisch te debatteren over de hedendaagse samenleving, waar zij integraal deel van uitmaken. Ze beseffen te weinig wat hun positieve bijdrage kan zijn."

Dujardin: "Dat is wellicht een van de redenen waarom jij kijkt naar Brussel, de hoofdstad van Europa, België én Vlaanderen. Het snijvlak tussen maatschappelijke problemen en politiek ligt in de hoofdstad. Hier klopt de hoofdader van de Europese machtsinstuties, hier wordt onze toekomst gekneed. Wanneer anno 2015 de Hongaarse premier Viktor Orbán de herintroductie van de doodstraf verdedigt in het Europees Parlement, dan zie ik parallelle met het mediterraanse zeegebied waar een democratisch verkozen Egyptische president (Mohamed Morsi) onlangs de doodstraf kreeg. Egypte, waar getalenteerde schrijvers zoals Alaa al-Aswani, de mond wordt gesnoerd. Dan denk ik: Waarom doet Brussel niet meer om onze universele waarden en vrijheden elders te verdedigen? Zolang we dat niet doen, zal de radicale islamreligie als een boomerang in ons gezicht belanden. Want achter het Je Suis Charlie-verhaal schuilt de realiteit van een kwart miljoen jongeren die ieder jaar zonder diploma in onze grootsteden belanden en spiritueel op de dool geraken...."

U geraakt geëmotioneerd.

Dujardin: "Naast topkwaliteit en exclusiviteit streef ik naar inclusie, naar het toegankelijk maken van Bozar. Wanneer een jongen van tien, wiens ouders naar dit land zijn gevlogen, via school of via een ander cultureel kanaal een Bozar-event beleeft, dan moet dat kind een transformatie doormaken. Dat is mijn ambitie. Dat er zich een totaal nieuwe wereld aan zo'n kind openbaart. Als we dat met Bozar kunnen realiseren, dan hebben we onze missie vervuld!" —ND

Met MOUSSEM TALKS kiest het Noma-disch Kunstencentrum voor een nieuwe reeks diepgravende gesprekken met kritische denkers en filosofen. Ze hebben het over de uitdagingen van onze complexe samenleving, waar de meest uiteenlopende ideeën en levensbeschouwingen naast en met elkaar leven. Ver van het gemediatiseerde debat willen wij een rationele denkoefening lanceren, gekaderd in een historische context. Dat doen we door jaarlijks vier intellectuelen (schrijvers, filosofen, journalisten, etc.) uit te nodigen voor een lezing in, onder meer, BOZAR. We kiezen actuele thema's die nauw aansluiten bij de leefwereld van jong en oud in onze Europese grootsteden. Thema's die raken aan de organisatie en de structuur van onze dynamische maatschappij: 'Kent de islam een humanistische strekking?', 'Was de Jasmijnrevolutie in Tunesië een uitzonderlijk democratisch experiment?', en 'Botst artistieke vrijheid steeds met religieuze belevingen?', zijn maar enkele vragen die we in deze MOUSSEM TALKS willen beantwoorden.

MOUSSEM TALKS in samenwerking met Agora (Bozar), les Amis de l'Islam en Centre Culturel Omar Khayam.

De Franse islamoloog en filosoof Rachid Benzine is een begenadigd spreker en auteur. Met boeken als *Les nouveaux penseurs de l'islam* en *Le Coran expliqué aux jeunes* ging hij een gedurfde debat over de islam aan. Speciaal voor Moussem Talks schreef hij een essay over de hervormingen in de islam. Welke hervorming heeft de religie nodig?

De quelle réforme l'islam a-t-il besoin ?

Une analyse de Rachid Benzine

Sans doute les non-musulmans sont-ils les plus nombreux, en Europe en tout cas, à demander une « réforme de l'islam ». Mais régulièrement aussi, des voix musulmanes se font entendre, qui font valoir que « l'islam » doit se réformer, ou au moins faire son « aggiornamento » (sa « mise à jour ») comme l'Eglise catholique a pu le faire dans les années 1960 avec le Concile Vatican II.

La revendication contemporaine d'un mouvement de réforme en islam est nourrie essentiellement par tous les phénomènes de violence qui traversent l'ensemble du monde musulman d'une manière jusque-là jamais vue. Dernière initiative en date : la création, en avril 2015 à Paris, d'une Fondation Al Kawakibi (du nom d'un penseur réformiste du XIXème siècle) ayant pour projet la mise en place d'un « Forum mondial de la réforme islamique ». Une fondation lancée par quelques intellectuels médiatiques accompagnés de quelques religieux musulmans, qui a été très vite attaquée sur les réseaux sociaux et qui ne semble pas promise à beaucoup d'avenir. Evoquant son engagement dans la Fondation Al Kawakibi, le imam palestinien de Vienne plaide pour une réforme qui balayerait « toutes les interprétations des textes religieux qui tournent le dos à la dignité de l'homme ».

Monde impérialiste

Mais « l'idée réformiste » en islam est beaucoup plus ancienne ! Elle s'est particulièrement épanouie au cours du XIXème siècle, avec des hommes tels que Jamal al-Din al-Afghani et Mohammed Abdouh, quand de nombreux peuples musulmans se sont trouvés confrontés de manière brutale au monde occidental impérialiste, dont ils ont découvert la force de ses avancées sci-

tifiques comme de ses institutions démocratiques. Qu'est-ce qui a fait, se sont-ils demandé, que le monde musulman a accumulé un tel retard, tant au plan des progrès techniques qu'au plan de la prise en compte des aspirations des hommes à davantage de dignité et de participation politique, et que conviendrait-il de mettre en œuvre pour y remédier ? Ce mouvement appelé « réformiste » a eu une grande audience jusqu'au milieu des années 1950 dans tout le monde arabe, le monde turc, le monde perse, mais il s'est brisé sur ces grands murs infranchissables qu'ont constitué aussi bien les intérêts occidentaux prévaricateurs que les régimes autoritaires anti-démocratiques qui se sont imposés à la tête des nations nouvellement indépendantes. Lui ont succédé en termes d'influence le courant des Frères Musulmans et celui du salafisme wahhabite, l'un et l'autre (le second plus que le premier) favorisés grandement par la manne pétrolière.

Salafisme wahhabite

Parler de « réforme » en islam ne signifie, en fait, pas grand chose si on ne précise pas ce que l'on espère voir réformer. D'autant plus qu'une réforme ne représente pas forcément une avancée progressiste ! Lorsque le savant arabe du XVIII ème siècle Muhammad ibn Abd al-Wahhab a lancé son mouvement de retour aux sources et d'attachement à une pratique rigoriste et sectaire (ce que l'on appelle aujourd'hui le « salafisme wahhabite »), celui-ci a constitué une réforme, mais une réforme qui allait représenter une terrible fossilisation de l'islam ! En fait, l'islam, comme toute réalité vivante, est inévitablement sujet en permanence à des mouvements de réforme... et de « contre-réforme », liés en grande partie aux événements politiques. Quand l'actuel souverain du Maroc, le Roi Mohammed VI, décide d'imposer une édition du Coran plutôt qu'une autre, et quand il se

« Le monde musulman sera, tôt ou tard, conduit à accepter de nouvelles manières d'aborder l'islam et son histoire. »

© Elise Jaunet

préoccupe de refonder les conseils de savants religieux et de modifier la formation des cadres religieux, il fait le choix d'une politique de réformes. Cependant, une grande partie des musulmans se méfie de tout discours qui parle de «réformer l'islam», car pour eux l'islam est une réalité sacrée qui n'a pas à être «réformée». S'il y a des réformes qui doivent être opérées, c'est dans le cœur des hommes! De même, la plupart refusent d'envisager un «islam réformé», comme il y a eu un «christianisme réformé» avec l'avènement du protestantisme au XVI ème siècle, car ils considèrent que ce serait accepter la brisure de l'unité rêvée de la «Oumma» (Communauté) musulmane. Evidemment, toute tentative de changer ou de relativiser des «fondamentaux» dogmatiques essentiels (par exemple: le statut du Coran comme texte purement et totalement révélé) ne peut qu'être vouée à l'échec. En revanche, il est possible de parler de «réforme de la pensée musulmane», ou encore de «mener à bien des réformes à l'intérieur de l'islam», ou encore de «réforme islamique».

Islam de toujours

Si les musulmans réalisent que l'islam qu'ils professent et pratiquent aujourd'hui n'est pas «l'islam de toujours», mais un islam qui s'est construit progressivement au cours des siècles, notamment à la faveur de réformes diverses, nous ferions déjà un grand pas vers une meilleure adaptation des musulmans au monde contemporain, un grand pas vers une présence plus paisible de leur part dans leur relation avec le reste du monde. Car cela leur permettrait de se dire que cette réalité vivante qu'est

l'islam historique leur laisse beaucoup plus de place pour inventer de nouvelles manières d'être musulman qu'ils ne le croient généralement. Malheureusement, le discours musulman majoritaire, religieux et politique, a du mal à être autre qu'apologétique. L'histoire de l'islam, de son prophète, du rassemblement du Coran, est toujours présentée avec le souci de transmettre du «merveilleux» davantage que de la vérité historique. Parmi les «réformes» qui sont apparues dans l'histoire de l'islam, il est ainsi évident que la formation des recueils de hadiths, deux ou trois siècles après la mort du Prophète Muhammad, a instauré une autre manière d'être musulman que celle qui avait cours dans la Péninsule Arabique au moment de la première énonciation du texte coranique. Aujourd'hui, dans le vécu des musulmans, le hadith en est même venu à tenir plus de place que le texte coranique lui-même, tant le souci de disposer de «normes» pour tous les comportements de l'homme a pris une place démesurée.

Kiteb-muslim-djihad

A tout bout de champ, des musulmans citent aussi bien des hadiths proclamés «prophétiques» et des versets du Coran, mêlant allègrement les uns et les autres sans se soucier du moment où ceux-ci ont pu apparaître pour la première fois, et sans se préoccuper de connaître le contexte historique de leur énonciation. Les mots du Coran sont pris dans des acceptations que l'on considère à tort comme immuables, alors que les mots ont des significations qui «bougent» avec le temps, et que le même mot

renvoie à des réalités historiques parfois très différentes. Ainsi s'avère-t-il manifeste que des mots essentiels de la foi musulmane tels que «kiteb», «dîn», «muslim», «djîhâd» ne désignaient pas les mêmes choses à l'époque de la première énonciation coranique et aujourd'hui. Un vocable comme celui de «kiteb», compris aujourd'hui comme désignant un objet livre, ne pouvait pas être interprété ainsi dans une société où les livres étaient absents, mais où prévalait, en revanche, l'idée d'un destin de chaque peuple écrit dans les Cieux. Le discours premier du Coran s'est déployé dans une société tribale qui avait pour préoccupation première sa survie dans un environnement hostile, et la majorité du vocabulaire coranique ainsi que la majorité des images véhiculées par le Coran renvoient à cette expérience de la vie tribale de la Péninsule Arabique du VII ème siècle de l'ère commune. Si on ne cherche pas à retrouver le sens premier des mots du Coran, on s'engage inévitablement dans des contresens très préjudiciables.

Le monde musulman ne pourra pas échapper indéfiniment à l'esprit critique qui a trouvé un terrain favorable à son épanouissement depuis quatre siècles en Europe, et qui a favorisé l'essor intellectuel et économique des pays de ce continent. Le «matraquage» idéologique d'un islam piériste et normatif, dont nous faisons les frais ces dernières décennies, ne durera qu'un temps. Le monde musulman sera, tôt ou tard, conduit à accepter de nouvelles manières d'aborder l'islam et son histoire, de nouvelles manières d'entrer en intelligence avec ses textes fondateurs. La prise en compte des acquis des sciences sociales, et particuliè-

rement de l'histoire critique, finira par nous faire sortir de l'obscurantisme dans lequel tant d'acteurs du monde contemporains – musulmans et non-musulmans – veulent nous enfermer.

TWEE EERSTE EDITIES VAN MOUSSEM TALKS@BOZAR

zaterdag 31 oktober 2015

'Bestaat het humanisme in de islam?'

zaterdag 16 januari 2016

'5 jaar na de Arabische Lente: Was de Jasmijn-revolutie in Tunesië een uitzonderlijk democratisch experiment?'

In samenwerking met Middle East and North Africa Research Group (MENARG) en professor Sami Zemni (UGent).

«L'histoire de l'islam est toujours présentée avec le souci de transmettre du «merveilleux» davantage que la vérité historique»

TUNIS @BOZAR

MOUSSEM

STEDENCYCLUS 2016

Het concept van MOUSSEM STEDENCYCLUS is eenvoudig: jaarlijks is één Arabische stad te gast in Brussel, de hoofdstad van Europa. We nodigen kunstenaars uit om het verhaal van hun stad te vertellen, in een open dialoog met het artistieke team van Moussem en partners. Het gaat in geen geval over het beeld dat buitenlandse curatoren op een stad, een land of een cultuur projecteren. We kiezen voor een authentiek verhaal van artiesten die daadwerkelijk actief zijn in, of een sterke band hebben met de gekozen stad.

Ondanks het verval en de achteruitgang in heel wat Arabische landen, blijven steden een belangrijke motor voor deze samenlevingen. Surfend op de mondiale ontwikkelingen en de globalisering, neemt de verstedelijking toe. Met onze stedencyclus beogen we geen historische analyse, noch een nostalgische blik op de glorietijden van de Arabische cultuur. We geven een speciale inkijk in de Arabische steden en samenlevingen.

Tunis-festival

We starten onze stedencyclus met de stad Tunis. Met haar 2 miljoen inwoners in de grootstedelijke agglomeratie, geniet Tunis iets minder internationale allure dan pakweg de Egyptische cultuurmetropool Cairo of het hypermoderne Dubai in de Verenigde Arabische Emiraten. Maar zelfs onder de intussen verjaagde seculiere dictator Zine El Abedine Ben-ali (1987-2011) kende Tunis een bloeiende culturele scene. Vooral in de podiumkunsten won de stad aan belang. De legendarische Journées Théâtrales de Carthage (JTC) waren – en zijn nog steeds – een referentie voor het theater in de Arabische wereld. Tunis vestigde ook één van de eerste festivals voor hedendaagse dans in de Arabische wereld.

Vijf jaar na de Jasmijnrevolutie van 2011 – startschot van de Arabische opstanden – organiseren we het Tunis-festival in Bozar. Tijdens dit festival belichten we het culturele landschap van na de revolutie in de grootstad. Tunisisch schrijfster en dichteres Nidhal Guiga schreef voor de gelegenheid een gedicht over Tunis, stad waar ze woont en werkt.

Tunis. A 18 heures.

Lourd spectacle de milliers d'individus aux pas rapides et au souffle incertain. On ne respire pas à 18 heures. On est haletant et on attend une délivrance. Elle aussi incertaine. Les regards sont fuyants et les visages sont livides. Les mains sont gonflées et les rues transpirent. Ne respirent que les rides des visages qui ont vécu. Elles portent en elles toute la fatigue de la ville, à 18 heures. Et rien ne les estompe ni la statue sombre de Ibn Khaldoun qui veille sur la ville, ni l'horloge en face de l'avenue qui rappelle le poids des décennies passées ni l'odeur de la mer un peu plus loin qui rappelle qu'il y a du bleu possible.

Tunis. A 18 heures.

Métros encombrés. Bouches d'aération aux odeurs incertaines. Vitrines floues. Buées opaques. Rideaux métalliques qui rêvent de choir. Klaxons stridents. Klaxons enroués. Klaxons tout court. Pas rapides. Rythme effréné d'une ville nerveuse. Atmosphère bruyante. Files de voitures interminables. Faufilent les bicyclettes. Faufilent les écoliers. Faufilent les soupirs. Des rires d'enfants fendillent pourtant l'air bavard. Puis, les rires des enfants fendillent le froid de 18 heures. Heure fatidique. Et l'on voit les rides creusées s'enfoncer davantage dans les visages en cette fin de journée ordinaire. Les regards cacheront leur peur et les coeurs aimeront vivre.

Je sais qu'il pleuvra toujours du jasmin et un peu d'espoir sur les tourments de Tunis...

Fin de journée ordinaire. Mais l'ordinaire a changé de sens dans la ville. Dans cette ville, l'ordinaire c'est la contestation. L'ordinaire c'est l'intranquillité.

Tunis. A 18 heures. Un promeneur est là et il n'a rien à faire à part traverser la ville, les mains dans les poches, les lèvres renfermant un bout de cigarette de mauvaise qualité. A 18 heures donc.

Essoufflement citoyen et voix épuisées après une parade ordinaire. Mais à 18 heures, les banderoles sont pliées et les slogans sont gravés dans le cœur tout comme les rides des visages qui ont vécu. Les corps trottent lentement et n'osent se retrouver seuls ou détachés de la foule passionnée. Les corps partent et s'enlisent dans une autre foule, celle du quotidien, celle du pain, celle des besoins, celle du rudimentaire, celle de l'ordinaire... Les corps sont bien suants, les têtes sont bien cramées et les âmes sont bien fières. Les âmes portent un espoir incertain mais c'est de l'espoir quand même.

La foule traverse la ville et quitte ses portes. C'est la délivrance du centre-ville. Ah ! Ce centre-ville qui donne sur un port qui donne sur la mer qui donne sur l'horizon qui donne sur le ciel qui donne sur un autre ciel...

Le promeneur le verra et aimera y rester. Il songera longuement et laissera ses idées esquiver la raison et s'envoler auprès des oiseaux qui psalmodient par milliers en cherchant refuge dans les arbres. Un promeneur ne peut ne pas se livrer aux milliers d'oiseaux de 18 heures.

On songe, on songe, on songe à 18 heures mais il pleuvra toujours du jasmin et un peu d'espoir sur les tourments de Tunis.

Resteront les amoureux timides, jeunes et fougueux qui n'osent se quitter, qui n'osent se dire au revoir, qui n'osent s'enlacer, qui n'osent se mettre à part. Leur souffle chaud s'écrase contre des vitres visqueuses d'un train de banlieue. Et entre la caresse d'une main et l'effleurement d'une mèche, ils finissent par s'abandonner au soir.

Le promeneur de Tunis les remarquera et leur sourira tendrement. Puis, il passera devant les théâtres, humera l'odeur du parfum des spectateurs qui commencent à se regrouper devant les salles et verra dans leurs yeux l'avidité de s'oublier dans les fictions.

Le promeneur verra beaucoup de théâtres aux affiches de chez Tunis, beaucoup de cinémas aux affiches de chez les autres et beaucoup de galeries aux affiches de chez les galeries. Il verra des passants errants et des passants pressés, des passants fiers et des passants honteux près de cordonniers actifs. Des passants honteux aux pieds enfouis dans des souliers usés à 18 heures, heure froide.

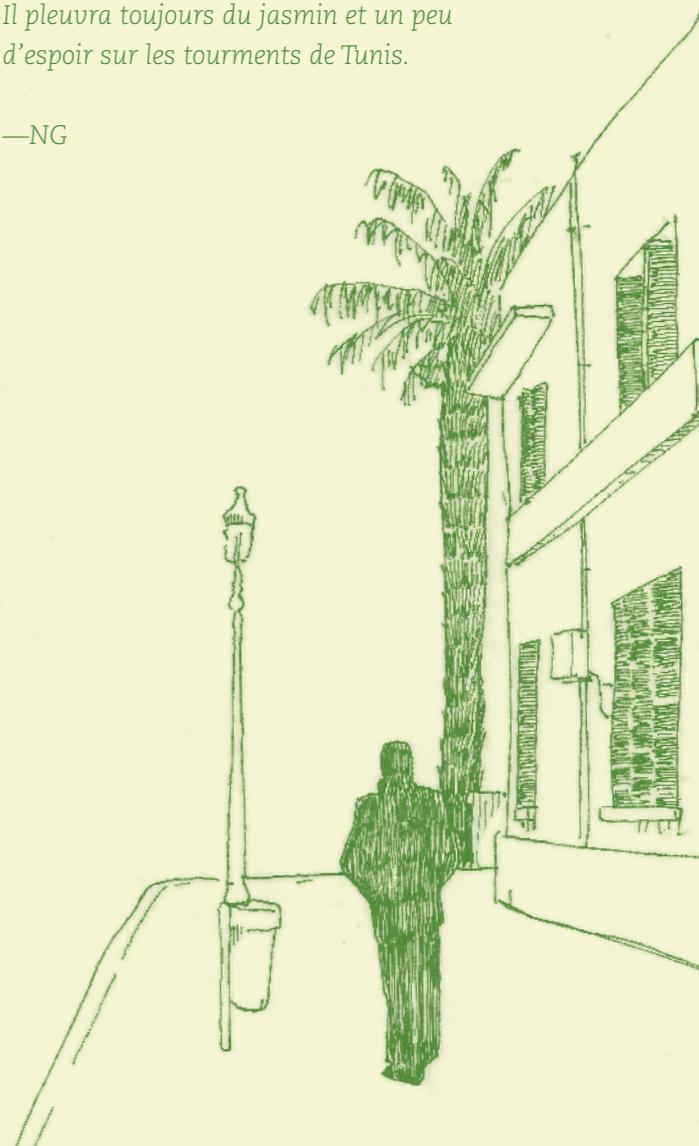
Mais il pleuvra toujours du jasmin et un peu d'espoir sur les tourments de Tunis.

Puis le promeneur passera devant les bars enfumés qui se préparent à noyer le chagrin d'un quelconque bougre. Il verra une chaise roulante s'avancer sans conducteur. Un parasol, ouvert et coloré, est accroché au dos de la chaise roulante. Sur l'accoudoir, un minuscule poste de radio est attaché avec du scotch. Une chanson d'Oum Kalthoum émane du vieux transistor. Spectacle hallucinant. Le promeneur regarde au-dessous du parasol et découvre un vieil homme aux jambes amputées, assis, tournant difficilement d'une main une roue de la chaise roulante. De l'autre main, il écrase le reste d'une cigarette.

Le promeneur sourira. Il sait qu'il pleuvra toujours du jasmin et un peu d'espoir sur les tourments de Tunis.

Il pleuvra toujours du jasmin et un peu d'espoir sur les tourments de Tunis.

—NG

AGENDA AUG 2015 – JAN 2016

AUGUSTUS SEPTEMBER OKTOBER

■ RESIDENTIE
TAOUFIQ IZEDDIOU
& MERYEM JAZOULI
27.08 t.e.m. 11.09.2015

■ DANS
Co-productie Moussem
AICHA MBAREK & HAFIZ DHAOU: SACRÉ PRINTEMPS!
za 29.08.2015
Festival Oriente Occidente, Incontri Internazionali di Rovereto, Italië

■ DANS
Moussem productie
55
RADOUAN MRIZIGA
di 08.09.2015
Short Theatre, Rome, Italië
vr 25.09.2015
Kampnagel, Hamburg, Duitsland

■ RESIDENTIE
TAOUFIQ IZEDDIOU
& MERYEM JAZOULI
27.08 t.e.m. 11.09.2015

■ DANS
Moussem productie
HIGH HEELS AND STUFFED ZUCCHINI
REMAH JABR
do 16.09.2015 – 20:00
C-Mine, Genk
do 24.09.2015 – 20:30
ccBerchem, Antwerpen
di 29.09.2015 – 20:30
wo 30.09.2015 – 20:30
KVS, Brussel

■ DANS
Co-productie Moussem
AICHA MBAREK & HAFIZ DHAOU: SACRÉ PRINTEMPS!
do 24.09 t.e.m. zo 27.09.2015
Kampnagel, Hamburg, Duitsland

■ RESIDENTIE
HANANE HAJJ ALI
28.09 t.e.m. 16.10.2015

■ THEATER ■ MUZIEK
Co-productie Moussem/De Kolonie MT
UMM
di 20.10.2015
vr 23.10.2015
Festival De Betovering, Den Haag (NL)
zo 25.10 – 14:30
CC Schaliken, Herentals

■ THEATER
JOGGING
HANANE HAJJ ALI
do 15.10.2015 – 20:00
Destelheide

■ RESIDENTIE
HANANE HAJJ ALI
28.09 t.e.m. 16.10.2015

■ DANS
Moussem productie
55
RADOUAN MRIZIGA
do 15.10.2015
Festival Costante Cambiamento, Florence, Italië
za 17.10.2015
CODA international dance festival, Oslo, Noorwegen
do 27.10.2015 – 20:30
Campo, Gent

■ MUZIEK
Moussem ontvangt
ANOUAR BRAHEM
wo 21.10.2015 – 20:00
Bozar, Brussel

■ MUZIEK ■ DANS ■ DEBAT
Moussem productie
SUFI NIGHT
za 31.10.2015 – vanaf 15:00
Bozar, Brussel

NOVEMBER DECEMBER JANUARI

■ THEATER ■ MUZIEK
Co-productie Moussem/De Kolonie MT

UMM
wo 08.11.2015 – 15:00
CC 't Vondel, Halle
zo 15.11.2015 – 14:00 & 16:00
CC De Warande, Turnhout

■ MUZIEK
Co-productie Moussem/Bozar
MOUSSEM SOUNDS
za 21.11.2015 – 18:00
Bozar, Brussel

■ DANS
Moussem productie
55
RADOUAN MRIZIGA
za 28.11 – zo 29.11.2015
Festival Dansem, Marseille, Frankrijk

■ DANS
Co-productie Moussem

AICHA MBAREK & HAFIZ DHAOU: SACRÉ PRINTEMPS!
do 01.12.2015 – 20:30
vr 02.12.2015 – 20:30
Théâtre Pôle sud, Strasbourg, Frankrijk

■ MUZIEK
Moussem ontvangt
MARCEL KHALIFÉ
vr 04.12.2015 – 20:00
Bozar, Brussel

■ THEATER ■ MUZIEK
Co-productie Moussem/De Kolonie MT
UMM
zo 12.12.2015 – 14:30
Begijnhof, Diest
zo 20.12.2015 – 15:00
GC 't Heilaar, Beerse

■ THEATER ■ MUZIEK
Co-productie Moussem/De Kolonie MT

UMM
zo 10.01.2016 – 15:00
CC De Adelberg, Lommel

■ MUZIEK
Co-productie Moussem/Bozar
TUNIS-FESTIVAL
do 14.01 t.e.m. za 16.01.2016
Bozar, Brussel

■ DANS
Co-productie Moussem
AICHA MBAREK & HAFIZ DHAOU: SACRÉ PRINTEMPS!
do 22.01.2016 – 20:30
CNCDC Châteauvallon, Ollioules Cedex, Frankrijk

Met haar porseleinen gelaat en ogen vol verwondering lijkt ze een personage uit een romantisch theaterstuk. Maar zacht-lieflijke scènes schrijven doet Meriam Bousselmi niet. Integendeel. Bousselmi is een van de meest opmerkelijke hedendaagse dramaturgen in Tunesië. Als geen ander combineert deze *femme combattante* maatschappijkritiek en esthetiek in het Tunis van na de Revolutie. Stad waar ze werkt en woont. Stad ook waar ze botst met vrouwvriendelijke salafisten. Als schrijfster ontving ze in 2007 een literaturoprijs van het Arabisch Fonds voor Kunst en Cultuur voor haar boek *Brouillon de Vie*. In hetzelfde jaar won ze de theaterprijs van de Organisation Ressources Culturelles voor *Zapping Sous Contrôle*. Nu staat ze opnieuw in de belangstelling met haar meesterwerk *Ce Que Le Dictateur N'a Pas Dit*. Interview in Tunis met deze professionele duizendpoot: schrijfster, regisseuse, dramaturge én advocate:

© Bohumil Kostohryz

DRAMATURGE SINGULIÈRE À L'ÉTIQUETTE AVOCATE

Meriam Bousselmi

Votre regard bon enfant cache une profondeur et révèle un tempérament de beauté d'art, et ce malgré votre carrière juridique. Comment le métier d'avocate – respectant les lois et les règlements – ne vous a pas empêchée d'être dans les arts et les revendications de liberté ?

M.B: «La réponse monte à l'enfance. En effet, quand j'étais petite et quand on me posait la question classique :

Qu'est-ce que tu veux devenir quand tu seras grande?
– Je veux écrire des livres.
Oui, mais quel métier tu veux exercer au juste?
– Je veux devenir présidente de la république!
Pourquoi?
– Pour changer le monde.

On rigolait beaucoup de mes réponses et ça m'énervait qu'on me répétait toujours la même question juste pour rigoler de ma naïveté. Et oui, qu'est-ce les adultes peuvent parfois brutaliser un enfant! Enfin, donc c'est à l'école que j'ai commencé à travailler mon goût pour l'écriture et où j'ai découvert le monde magique du théâtre. Et très vite j'ai commencé à écrire et mettre en scène pour exprimer d'abord mon insatisfaction face au monde, ensuite pour ouvrir des fenêtres sur d'autres réalités et d'autres perspectives de voir la réalité. Quand j'ai eu mon bac lettres avec mention (*le bac*-*caleuréat* marque la conclusion réussie

des études secondaires et ouvre l'accès à l'enseignement supérieur, *nvdr*), je ne me suis pas inscrite à l'institut supérieur d'art dramatique de Tunis pour deux raisons: la première parce que la formation n'est pas de qualité et je ne m'identifiais pas du tout dans le profil des étudiants qui la fréquentaient. La deuxième car en venant d'une famille prolétaire, l'art ne pouvait pas être perçu comme un métier mais comme un luxe. Il n'était envisageable de gagner ma vie avec le théâtre surtout vu le contexte tunisien. Sans réfléchir j'ai choisi les sciences juridiques et politiques toujours dans l'ambition d'exercer une profession qui me permettrait de changer le monde! Ma première année à la faculté c'était la désillusion du politique. Comme ma première année au barreau était la désillusion à l'égard de la justice. Mais en tant qu'avocate, je suis indépendante et je n'agis qu'en fonction de mes convictions. En tant qu'artiste aussi. »

Vous voulez toujours changer le monde?

«Les deux vocations sont en cohérence avec mon insatisfaction et mon ambition. Avec les deux je ne peux pas déplacer la montagne mais je peux peut-être frayer un chemin à travers la montagne. Dans l'art comme dans le droit il y'a la recherche d'une autre perspective. Les deux accordent une place à la prise de la parole et à la rhétorique. Dans les deux, il y'a une certaine ritualité et une certaine solennité. Je me sens parfaitement en cohérence avec

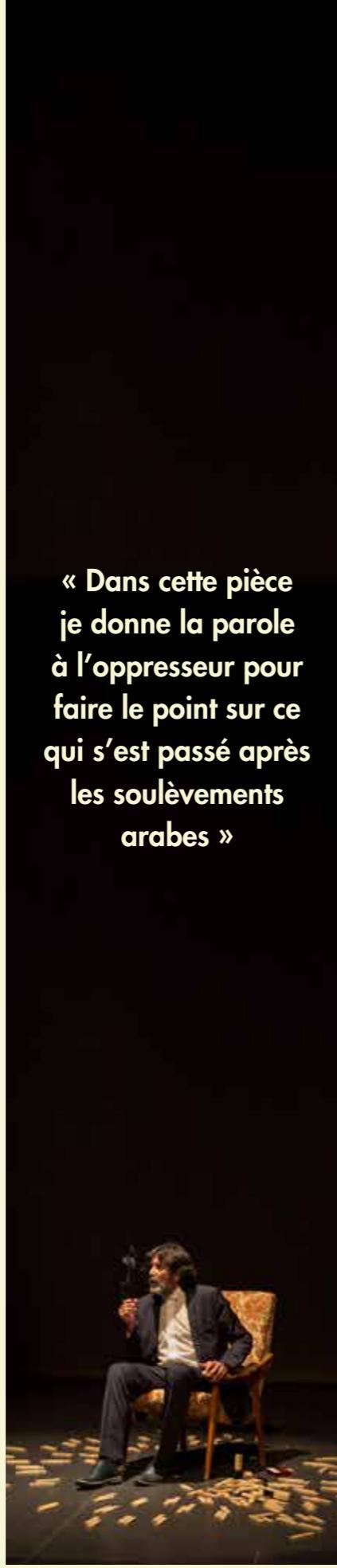
moi-même en les pratiquant ensemble.»

« On raconte ce qu'on veut, mais on n'écrit pas ce qu'on veut: on écrit soi-même. » Que'est-ce que vous voulez dire par-là?

M.B: «Ecrire est un acte de résistance et de transgression. Un acte de liberté aussi qui se conjugue dans la rencontre de l'autre. J'écris et en écrivant je m'écris. Le moteur de mon écriture est l'insatisfaction et ce qu'elle engendre comme douleur et souffrance. Je réfléchis sur ma condition et sur la condition humaine. C'est le propre de l'art d'aller de ce qu'il y'a de plus local vers ce qu'il y'a de plus international, de révéler une part de commun dans l'intime et de lier ce qui est infiniment petit à ce qui est infiniment grand. L'art n'a pas de nationalité. Il nous rend ce que d'autres prennent à notre humanité. Quand je réfléchis je ne soumets pas ma réflexion à des frontières. Il faut qu'une partie de mon propos puisse interroger l'autre peu importe ses appartenances. Il n'y a rien qui me fait autant plaisir que de constater que mes œuvres touchent des publics venant de différents horizons. Malgré que chaque œuvre naîsse dans un contexte bien précis qui n'est pas souvent celui du spectateur. Je vénère le théâtre car en montrant le faux, il atteint le vrai. C'est un art paradoxal qui peut être révélateur de «pures vérités humaines» valable en tout temps et en tout lieu.»

A Tunis, votre ville de résidence, les salafistes vous ont empêchée de louer une salle de répétition à un certain moment. La femme tunisienne, a-t-elle eu ce qu'elle méritait après la Révolution de 2011?

M.B: «Dans l'histoire de la Tunisie, le rôle de la femme a été toujours marquant et décisif depuis sa résistance contre l'occupation française, son militantisme pour l'émancipation féminine et récemment son action sociopolitique postrévolutionnaire. Le recensement des voix dans les élections législatives et présidentielles de 2014, a montré que 50% de ceux qui ont élu l'actuel président Béji Caïd Essebsi, le fondateur du parti progressiste Nida Tounes, sont des voix féminines. Aujourd'hui, sa situation revient à l'admirable œuvre d'Habib Bourguiba, (le premier président de la république de Tunisie), qui était un dictateur éclairé. Quand on voit ce que les femmes avaient fait dans toutes ces années postrévolutionnaires à travers la

« Dans cette pièce je donne la parole à l'opresseur pour faire le point sur ce qui s'est passé après les soulèvements arabes »

société civile, leur action dans la vie politique, on comprend qu'il y avait un travail de fond qui a été instauré par le leader Habib Bourguiba. La femme est parvenue à avoir plusieurs acquis dont le dernier est la parité même si elle n'était que verticale. Cependant, dans l'actuel gouvernement, nous avons un nombre très infime de femmes ministres, la parité n'était pas aussi horizontale, donc le gouvernement est en quelques sortes masculinisé.»

Quel a été l'impact de cette révolution jasmin sur l'élite artistique tunisienne ?

M.B: «Le lendemain de la révolution était marqué par l'euphorie de la libération qui a submergé tout le monde. Les artistes de la scène ont acquis le droit de présenter leurs pièces sans le passage par le comité de l'orientation théâtrale qui donnait un visa pour l'exploitation d'un texte. Les syndicats se sont multipliés. Mais paradoxalement, il n'y avait pas assez de créations. Les artistes se sont trouvés tout d'un coup libres, et tout d'un coup stériles. L'écriture, sous la dictature, était plus fructueuse, car on écrivait dans la métaphore, le style figuré, le symbolisme, pour dérouter le censeur. Il y avait de la matière, ce qui n'était pas le cas au lendemain de la révolution. C'est le pays qui est devenu un théâtre à ciel ouvert. Le peuple a commencé à parler un nouveau langage théâtral de la manifestation, de la revendication. Aussi, la liberté a impliqué des dérives par rapport à la prise de la parole et aux décisions, il y avait de l'abus non assumé, et tout le monde veut décider.»

A l'heure actuelle on parle d'une nouvelle censure pour les artistes: l'auto-censure.

M.B: «Avec les élections en octobre 2011 (les premières élections démocratiques en Tunisie), qui ont assuré la montée du parti religieux Ennahdha, une nouvelle censure non institutionnalisée, s'est instaurée. Mais cette censure est à mille visages, à travers des groupes de pression inidentifiables, souvent des islamistes, d'autres des agents de police, ou des milices d'Ennahdha qui sont les membres de la ligue de la protection de la révolution. Et puis, il y avait une censure à travers notre ancien ministre de la culture Mehdi Mabrouk, qui ne défendait pas les artistes, ni la liberté de la création. Il prétendait que l'art est beau mais ne pouvait être révolutionnaire, l'art ne devait pas toucher au sacré. Il y avait aussi

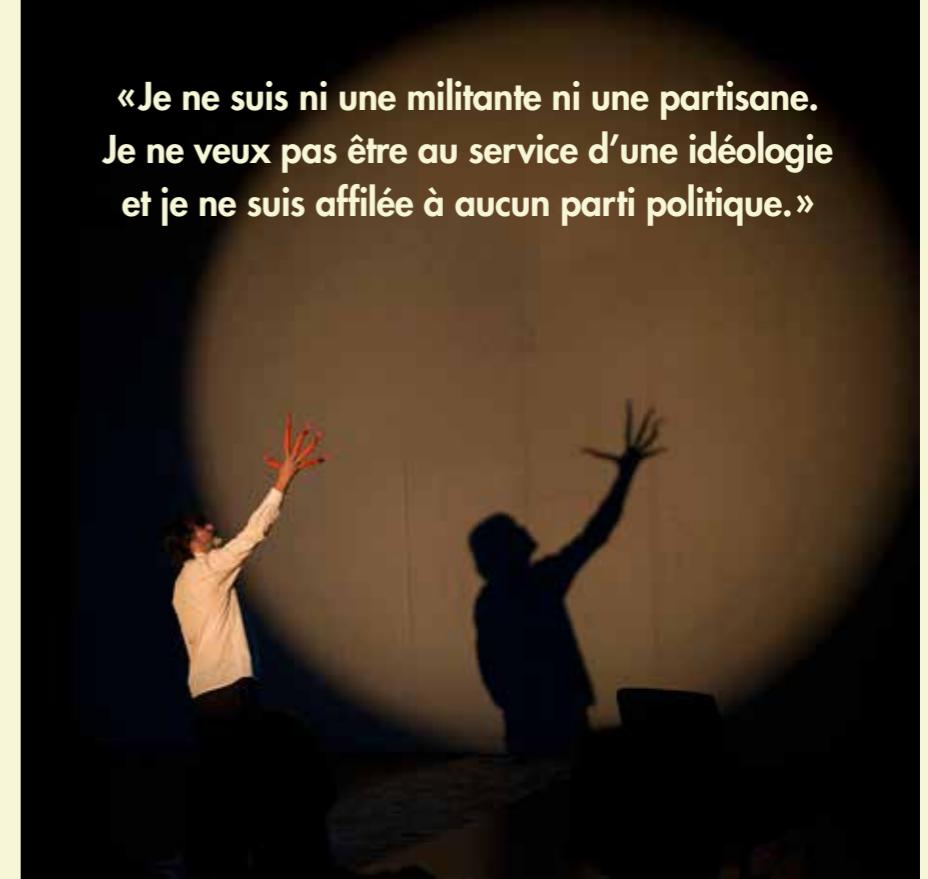
une forme de censure à travers le budget du Ministère de la culture qui a chuté de manière incroyable au profit du Ministère des affaires religieuses. Cette censure a nourri l'autocensure chez certains artistes qui avaient peur de la confrontation. Avec les élections de 2014, qui ont favorisé la montée au pouvoir du parti progressiste Nida Tounes et la Nouvelle Constitution instaurant les articles de la liberté de l'expression et de la création, de la protection des droits d'auteur et de la propriété intellectuelle, les artistes sont en quelques sortes rassurés. Mais le vrai changement dépend de la mentalité de la société parce que les intégristes sont encore actifs...»

Je ressens que vous n'aimez plus vraiment parler politique.

M.B: «Ma vision de la Révolution et de l'avenir de mon pays, je l'ai déjà exprimé dans «Ce Que le Dictateur n'a Pas Dit». Dans cette pièce je donne la parole à l'opresseur pour faire le point sur ce qui s'est passé après les soulèvements arabes. Aujourd'hui tout le monde parle politique, je veux parler poésie! Il faut trouver l'alternatif au politique. Un retour au poétique et à l'éthique s'impose plus ce que jamais. L'écrivain français Louis Calaferte a raison: «Bien que ça n'en est pas l'air, l'avenir c'est la POESIE». A l'heure où plein d'artistes se considèrent comme des artistes engagés, je me considère comme artiste point. J'ai horreur de la réduction. Et je refuse de réduire un statut complexe à une simple «tendance protestataire». C'est comme réduire l'histoire d'un peuple à quelques événements. Le tout est toujours supérieur à la somme des parties! Il est évident que l'artiste soit une figure de l'opposition dans un sens large. Je vis chacune de mes œuvres comme une Révolution ou presque. Cela ne veut pas dire pour autant que je suis une artiste engagée. Je ne suis ni une militante ni une partisane. Je ne veux pas être au service d'une idéologie et je ne suis affiliée à aucun parti politique.»

Dans le contexte sombre actuel (la montée de Daesh dans la région et l'attentat meurtrier à Sousse), l'espoir ne vous manque-t-il jamais comme jeune entrepreneante dramaturge tunisienne?

M.B: «Nous vivons dans une époque qui fait de l'espoir un commerce et une marque de fabrique pour asservir les gens. Une époque qui m'exaspère, qui me désespère d'un désespoir fabulateur. Ma mantra c'est la règle des 3P: Pensée Positive Permanente. Cela n'est pas de l'ordre de l'espoir ni

Ce Que Le Dictateur n'a Pas Dit © Mashid Mohadjerin

tion d'engagement» comme on exploite un fond de commerce. Ils n'ont du mérite que le succès de leurs compagnies de propagande. Leur unique talent consiste à manier l'art de retourner la veste. Par contre leurs œuvres sont tout sauf transcendentales. Ils cachent leur manque de créativité et parfois même leur médiocrité derrière leur «messianisme». C'est répugnant! Je dénonce cette conduite qui a réduit certains artistes à de simples agitateurs et guignols de l'espace public et je plaide pour une résistance plus radicale. Plus qu'un simple discours politique, je revendique un art politique au sens fort qui se confronte réellement dans sa forme, sa manière et son contenu à l'actualité, au marché de l'art, et au pouvoir.»

du désespoir. Cela est de l'ordre de la lucidité et de la volonté. Accepter que peu importe, nous avons toujours la capacité de nous adapter. Et puis faire confiance à l'univers qui saura se régénérer, refaire son équilibre en dépit d'un déséquilibre apparent et désespérant.» —FM/ND

**TUNIS-FESTIVAL IN BOZAR
14-16 januari 2016 – Bozar, Brussel**

CE QUE LE DICTATEUR N'A PAS DIT

Productie: Moussem
Auteur en regie: Meriam Bousselmi
Met: Lassaad Jamoussi en Manuela de Tervarent

**INSTALLATION THÉÂTRALE
TRUTH BOX**

17ème édition des Journées Théâtrales de Carthage

Moussem est programmateur invité du JTC

Les Journées Théâtrales de Carthage est un festival biennal qui offre des rencontres artistiques de qualité aux férus du 4ème art. C'est un festival à renommée internationale. Il a été fondé en 1983 par l'homme de théâtre tunisien Moncef Souissi, à l'instar des Journées Cinématographiques de Carthage créées en 1960. Dans les premières années, il a été consacré à l'échange d'expériences artistiques arabo-africaines, mais ensuite, il a bée des brèches sur le monde entier pour un dialogue plus ouvert sur les différentes approches esthétiques. Chaque édition signe sa singularité et défend ses spécificités à travers la sélection d'œuvres théâtrales, les invités, les thématiques à débattre dans les conférences, l'organisation d'ateliers et d'expositions. Également, une animation dans les rues de la capitale et des régions intérieures, accompagnera la fête du théâtre. Le nouveau directeur des JTC, Lassaad Jamoussi, promet une édition bien particulière avec, en plus d'une programmation internationale, de nombreuses coproductions initiées par le festival, engageant de nouvelles créations de diverses compagnies tunisiennes avec des compagnies arabes, africaines et européennes.

Pour cette édition, Moussem et les JTC vont démarrer une première collaboration. Dans le cadre de la Section FOCUS SUR UN JEUNE TALENT des JTC, Moussem Centre Nomade des Arts sera programmateur invité. Les JTC programment des œuvres théâtrales créées dans le cadre des Résidences Crédit du Moussem : à savoir, «Hak» de Amal Omran, «Je ne m'en souviens plus» de Wael Ali et «Ich bin wie du» de Haidar Al Tamimi. –FM

17DE EDITIE JTC
vrijdag 16 oktober t.e.m. zaterdag 24 oktober 2015
Carthago, Tunesië

MOUSSEM MUZIEK

In de concertenreeksen van Moussem en Bozar nodigen we topartiesten uit de Arabisch-islamitische wereld uit. We schuwen de meest uiteenlopende genres niet: we brengen zowel klassieke, spirituele muziek op **Sufi Night**, als hedendaagse muziek van **Marcel Khalifé**, die voor de derde keer in Bozar speelt. Voor die gelegenheid wordt Khalifé vergezeld door het prestigieuze Nationaal Orkest Van België. Oed-speler **Anouar Brahem** brengt dan weer een ode aan de Jasmijnrevolutie. En op **Moussem Sounds** zorgen we voor een Belgische primeur: voor het eerst nodigen we de Palestijnse zanger **Mohamed Assaf** uit. Dankzij zijn tv-optreden in *Arab Idol* veranderde Assafs lot van bruiloftsänger uit Gaza tot held en ster in de Arabische regio.

Marcel Khalifé © Bozar Press

ANOUAR BRAHEM

In Bozar brengt Anouar Brahem zijn nieuw project *Souvenance*. Dat doet hij samen met het Koninklijk Kamerorkest van Wallonië, het oudste kamerorkest van België. De hypnotiserende, sobere en tegelijk sterk dramatische nummers op *Souvenance* zijn opgenomen in 2014, zes jaar na Brahems laatste album *The Astounding Eyes of Rita*. "Ik beweer niet dat mijn muziek rechtstreeks beïnvloed wordt door de gebeurtenissen in de wereld", zegt Brahem. "Maar er is wel een verband." De recente tributes in Tunesië hebben de Tunesische componist aangegrepen en geïnspireerd voor dit album. Opnieuw staat zijn unieke spel van de oed centraal. *Souvenance* betekent, vrij vertaald, 'verre herinnering'. Het dubbelalbum is opgenomen in de Lugano studio. Producer is Manfred Eicher.

Bozar Music en Moussem,
Anouar Brahem: oed
Koninklijk Kamerorkest van Wallonië
Onder leiding van: Frank Braley
Björn Meyer: contrabass

Anouar Brahem © Przemek Wozny

MARCEL KHALIFE

De Libanese oedspeler Marcel Khalifé werkt voor het eerst samen met het Nationaal Orkest van België. Hij was al twee keer te gast bij BOZAR in programma's met traditionele muziek. Dit seizoen brengt hij eigen arrangementen voor symfonisch orkest van zijn doorleefde composities. De geknipte figuur om dit unieke project te begeleiden is Dirk Brossé, een ervaren dirigent die van vele markten thuis is. Marcel Khalifé is een gewaardeerde en vernieuwende musicus. Hij is, naast oed-meester, zanger en performer, ook UNESCO-Artist for Peace. In 2007 werd hij bekroond met de Grote Prijs van de prestigieuze Académie Charles Cros in Frankrijk. In zijn samenwerking met grote hedendaagse Arabische dichters, in het bijzonder de Palestijnse dichter bij uitstek, Mahmoud Darwish, tracht Khalifé het Arabische lied te vernieuwen en stereotypen te doorbreken.

Co-productie: Bozar, Nationaal Orkest van België en Moussem.
Leiding: Dirk Brossé
Zang en oed: Marcel Khalifé
Piano en zang: Rami Khalifé
Percussie en stem: Bachar Khalifé
Arrangement: Marcel Khalifé
Nationaal Orkest van België

ANOUAR BRAHEM
woensdag 21 oktober – 20:00 – Bozar, Brussel

MARCEL KHALIFE
vrijdag 4 december – 20:00 – Bozar, Brussel

Het soefisme, de mystieke tak van de islam, wordt ook wel eens de traditie van het hart genoemd. Want voor de soefi is een vrij hart, in combinatie met schoonheid en liefde het allerbelangrijkste in het leven. Om dit te bereiken beoefenen soefi's actieve meditatievormen, zoals muziek, dans en poëzie. Het soefisme stamt vermoedelijk uit de tijd van de profeet Mohammed, maar kwam vooral tot bloei rond de 9de, 10de eeuw. Vanaf dan ontwikkelde zich een rijke spirituele traditie in de schoot van diverse broederschappen, van Azië tot Afrika en Europa. Een traditie die tot op vandaag voortleeft en waar Moussem graag aandacht aan schenkt.

SUFI NIGHT

Voor deze achtste editie van Sufi Night gaat Moussem opnieuw de samenwerking aan met Bozar voor een avond boordevol dans en muziek uit de spirituele islamwereld. De avond start met de vertoning van de film *Islam, voix de femmes* van Boualem Guéretli en Didier Bourg, een filmproductie van AISA International. Nadien volgt een lezing, de eerste in de nieuwe reeks **Moussem Talks**.

Na de lezing en het debat is het tijd voor de dans- en theatervoorstelling *Rayahzone* van de broers **Ali en Hèdi Thabet**. Hun bijzondere performance wordt beschreven als "een poëtische confrontatie van theater, dans en acrobatie op de bezwerende tonen van de soefi liederen". De Belgisch-Tunesische broers kregen de circuskunst met de paplepel binnen. Na jarenlange training lonkte een succesvolle carrière, maar het lot had andere plannen. Hèdi Thabet verloor zijn linkerbeen door botkanker, terwijl broer Ali mocht samenwerken met grootheden als **Sidi Larbi Cherkaoui** en Les Ballets C de la B. Hèdi's doordacht optimisme bracht hem opnieuw naar zijn grote liefdes, zijn broer en de podiumkunst. Het resulteerde in de voorstelling *Rayahzone*, een bijzondere dansvoorstelling, wervelend, ontroerend en mysterieus tegelijk. De voorstelling is met live muziek. De muzikale leiding is in handen van **Sofyann Ben Youssef**. De soefizang uit Tunesië wordt verzorgd door **Mehdi Ayachi**, **Mourad Brahim**, **Nidhal Yahyaoui** en **Walid Sultan**.

SUFI NIGHT
zaterdag 31 oktober 2015

15:00	<i>Islam, voix de femmes</i> (filmvertoning)
16:30	Lezing
19:00	<i>Rayahzone</i> met de broers Ali en Hèdi Mehdi

20:30	Ahmet Sahin, Özer Özel & Ali Tan
21:30	Soefigebeten in de aanwezigheid van cheicha Nûr Artiran en cheich Khaled Bentounès
	Bozar, Brussel

MOUSSEM SOUNDS

Moussem Nomadisch Kunstencentrum en Bozar hebben een stevige boon voor straffe muziek uit alle windstreken. De derde editie van Moussem Sounds staat in het teken van Palestina met als centrale gast Mohamed Assaf. De Palestijnse theatermaakster Remah Jabr, artist in residence bij Moussem, zorgt voor een verrassend voorprogramma.

Mohamed Assaf won in 2013 op verrassende wijze *Arab Idol*. Sindsdien is hij een rijzende ster in het Midden Oosten en ver daarbuiten. Assaf won de MTV Europe Music Award – beste Midden Oosten act, en was genomineerd voor MTV Europe Music Award – best Worldwide Act. Deze voormalige bruiloftzanger verraste het miljoenenpubliek van *Arab Idol* met een lied over de sjaal van voormalig Palestijns leider Yasser Arafat. Assaf is ook goodwill ambassadeur voor de VN-vluchtelingenorganisatie UNRWA (The United Nations Relief and Works Agency for Palestine Refugees in the Near East).

MOUSSEM SOUNDS
zaterdag 21 november
18:00 voorprogramma
20:00 Mohamed Assaf
Bozar, Brussel

Via onze internationale residenties bieden we naast de noodzakelijke inhoudelijke productionele omkadering de artiesten de gelegenheid om kennis te maken met collega-makers en met een nieuw publiek in Vlaanderen en in Brussel. Het is een stimulans voor een daadwerkelijke uitwisseling. Uit de samenwerking tussen Moussem en onze residenten groeit vaak een langdurige artistieke relatie.

Hanane Hajj Ali

Bomb shelters, coffee shops and jogging

De Libanese actrice Hanane Hajj Ali werkt aan een voorstelling rond het fenomeen ‘joggen’, maar doet dit met een snufje humor, satire en feminism. / In *Jogging*, Hanane Hajj Ali is in constant dialogue with different Hananes: Hanane, the mother, Hanane the wife and Hanane, the woman. Portrait of a remarkable artist.

‘I was meant to be a doctor,’ admits Lebanese writer and performer Hanane Hajj Ali. ‘My father, rather, wanted me to be a doctor. All my life, it never occurred that I could or would become an actress—I didn’t even think [acting] could be taught or studied.’

Bright-eyed and bushy-tailed, fifty-something Hajj Ali is a bonny mix of grace and vigor. Though our Skype rendezvous was punctuated with occasional static, her fey demeanor was unfailingly present, her mercurial voice as captivating as her own presence on stage.

‘I ended up specializing in genetics—I did it for my father—but then the [Lebanese civil] war happened,’ recalls Hajj Ali. ‘I couldn’t wrap my brain around what was happening, or why it was happening. I started reading and asking questions—questions that I couldn’t find answers to. It was then that I became much more involved in social work and political activism.’

Hajj Ali describes that tempestuous time of her life as an awakening. She kept a journal to document it—‘I felt that I needed a witness to these major changes I was going through,’ she reflects—but understood before long that it was not enough. ‘There was so much that, for me anyway, writing alone could not express,’ she says.

Bomb shelters

But, that acting would have been the panacea to the limitations of writing was beyond the bounds of possibility. Theater seems to be something that Hajj Ali stumbled upon by a fluke—a happy accident, if you will. Seeking refuge in a bomb shelter where she regularly volunteered, 19-year-old Hajj Ali made the unlikely acquaintance of Lebanese composer Marcel Khalifé and actor Boutros Rouhana, both of whom were not well-known at the time. Together, the trio, later joined by others, started to put on impromptu improvisational performances in bomb shelters.

“THE HAKAWATI THEATER ALLOWED US TO SHED MUCH NEEDED LIGHT ON THE DAILY STRUGGLES OF ORDINARY PEOPLE—PEOPLE LIKE YOU AND ME.”

Shortly afterwards, at a friend’s suggestion, Hajj Ali enrolled in the Lebanese University’s Faculty of Arts in order to study theater, unbeknown to her father. ‘I didn’t dare tell [my father]—I knew he’d disapprove—but I did tell my grandmother, who was extremely supportive,’ she says. ‘She was an exceptional woman. She taught me everything I know: dabkeh, poetry, dance.’

It was during that time that Hajj Ali met Lebanese actor and director Roger Assaf, founder of the Al Hakawati (*The Storyteller*) theater troupe, whom she would marry nearly a decade later. The Al Hakawati group consisted of students, artists, and teachers whose performances explored the politics and aesthetics of memory at large, and specifically oral history.

© Paparazzofamily | Dreamstime.com

© Zalfa Cholhot

"Our [Lebanese written] history is either deformed or written in such a way as to conceal or downplay certain experiences that we have collectively gone through," says Hajj Ali. "The Hakawati theater allowed us to shed much needed light on the daily struggles of ordinary people—people like you and me—and retell their stories in a way that did not strip them of their agency."

Compelling critique

The traveling theater group held performances in unusual places: bomb shelters, coffee shops, remote towns and villages. "We performed whenever and wherever it was possible for us to perform," says Hajj Ali. "It was a very moving experience for everyone involved. It reinstated my conviction in what theater can and should accomplish. I didn't do theater to be famous or for personal gain. I did it to find the right tools of expression to critically address societal issues."

Indeed, Hajj Ali's work lies at the intersection of performance, philosophy, and social studies. Challenging, exigent, but always vital, her plays offer a compelling critique of some of the most critical, albeit untackled, issues in Lebanese society. With over a dozen plays in her repertoire, Hajj Ali's performances range from the experimental to the radical, with productions such as Lucy the Vertical Woman, directed by Assaf, incorporating both rap and choreography.

Throughout the years, Hajj Ali's work experienced a crucial shift in form and content, strongly indicative of her own evolution as both a woman and a performer. "Our approach was very categorical at first," she confesses. "We were against Stanislavski's system, and embraced Brechtian theater techniques, but we ultimately realized that all methods are valid, as long as they are true to the message you want to convey."

Jogging

At Moussem, Hajj Ali will be working on her latest performance, a multidisciplinary play called *jogging*. The premise of the play is simple: In order to prevent osteoporosis and depression, Hanane goes out for a jog every morning. As she jogs, she recalls her dreams, and summons her frustrations and fantasies. Equally central to the piece is the mythological figure of Medea—more specifically, the contemporary versions of Medea.

"THE QUESTION IS: HOW DO YOU FIND THE 'RIGHT' WAY TO DEPICT A MOSAIC?"

"I was always fascinated by Medea, but I couldn't understand how a mother would be able to kill her own children," muses Hajj Ali. "When my son was seven, he was diagnosed with cancer. He was in great pain. I was completely helpless."

Hajj Ali recalls being approached by a director who was filming a documentary about death. She asked her—"very rudely, I thought at the time"—what she thought about death. "'What would you do if your son died?' she asked me. I was mute. Then I said, 'If my son died, he'd have secured his own future.' The woman was speechless, and so was I, and I knew then that I was a Medea of some sort. 'If my son died,' I thought, 'he would no longer suffer.'"

In *Jogging*, Hajj Ali is in constant dialogue with the different Hananes—Hanane the mother, Hanane the wife, and Hanane the woman—but also with the city in which she jogs: Beirut. "Beirut is a mosaic," proclaims Hajj Ali. "It has changed so much, and is impossibly fragmented, but it was and remains a source of inspiration. The question is: how do you find the 'right' way to depict a mosaic?" —MK

Destelheide en Moussem

Destelheide is een ideale plek voor artiesten om even onder te duiken en in alle rust aan een creatie te werken. Gelegen in de groene heuvels van Dworp, op een boogscheut van Brussel, biedt het voor steeds meer kunstenaars en gezelschappen uit Vlaanderen, Brussel en het buitenland residenties aan. Moussem werkt sinds 2015 samen met Destelheide voor repetitieperiodes van verschillende artiesten, zoals Remah Jabr, Younes Khoukhou, Lotus Eddé Khouri, Dabateatr, Meriam Bousselmi, Taoufiq Izediou & Meyrem Jazouli en Hanane Hajj Ali. Zij kunnen aan hun nieuwe projecten werken in de podiumzaal of in andere ruimtes voor dans of theater. Waar mogelijk worden try-outs georganiseerd voor de jongerengroepen die op dat moment in Destelheide op animatorcursus of creastage zijn. In een informele, ongedwongen sfeer kan zo het werkproces gedeeld worden met andere geïnteresseerde creatievelingen, zonder dat er prestatiedruk is.

MOUSSEM RESIDENTIE (Destelheide)
28.09 t.e.m. 16.10.2015

TOONMOMENT JOGGING
donderdag 15.10.2015 – 20:00
Destelheide

RESIDENTIES OP TOURNEE

© Kurt Van der Elst

© Vincent Tillieux

REMAH JABR HIGH HEELS AND STUFFED ZUCCHINI THEATER

Uit de recensie in De Standaard (13.06.2015):

"High heels and stuffed zucchini' houdt het spannende midden tussen een uitgelengd melodrama en een well-made play, waarin de dochter (Greet Jacobs in haar sas) de bovenhand haalt op de mannen. Zij noemt de verhoudingen in Palestijns bezet gebied per definitie zwart-wit, maar uit alles blijkt dat tekst en regie liever de grijswaarden opzoeken... Met overspel, haantjesgedrag en praktische beslommeringen als een lijk in de grond krijgen. Een ontdekking."

Remah Jabr schreef en regisseerde de voorstelling *High Heels and Stuffed Zucchini*. In september 2015 is deze voorstelling vier keer te zien in Vlaanderen.

In januari 2016 speelt ook haar succesvolle Engelstalige voorstelling *Two Ladybugs* (voorlopig) een laatste keer in de Warrande in Turnhout. Jabr maakte deze voorstelling tijdens haar opleiding in het RITS.

RADOUAN MRIZIGA 55 DANS

Uit de recensie in de Franse krant Libération (26.05.2015):

« ..., le jeune chorégraphe et danseur marocain revendique ici une «approche presque architecturale», fondée sur la déclinaison du chiffre 5. Cinq vieux magnétos à cassettes délivrent des bribes de son qui se répondent, tandis que l'artiste/géomètre arpente l'espace en longues enjambées, entrecoupées de passages où, avec les mains, il frappe ses genoux, ses pieds ou le sol, jusqu'à utiliser son corps (le coude servant de compas) pour tracer à la craie des motifs à la croisée des de la rigueur mathématique et des arabesques. Un quadrillage obsessionnel (on pense au héros de Memento, de Christopher Nolan) que Mriziga matérialise ensuite en couvrant le sol de bandes adhésives dans un silence absolu. Singulier, limite abstrus. Fascinant, aussi. »

Radouan gaat internationaal toeren met 55. Intussen werkt hij aan een nieuwe voorstelling 3600, die begin maart 2016 in première gaat in het Kaaitheater.

RESIDENTIES UPDATE

TAOUIQ IZEDDIOU

& MERYEM JAZOULI

**DEVINE QUI VIENT
DANSER CE SOIR?**

DANS

Het nieuwe duoproject van danser en choreograaf Taoufiq Izeddiou zal 'Devine qui vient danser ce soir?' heten. In deze nieuwe reeks nodigt Izeddiou, tevens artistiek directeur van het Marokkaanse dansgezelschap Anania, telkens een andere danser(es) uit voor een uniek partnerschap. De eerste samenwerking in deze reeks zal Izeddiou aangaan met danseres en choreografe Meryem Jazouli. Jazouli is tevens artistiek leidster van Espace Darja, een unieke residentieplek voor artiesten in Casablanca. Zowel Izeddiou als Jazouli waren reeds artists in residence bij Moussem.

Izeddiou over *Devine qui vient danser ce soir?*:

"Ce que je veux, c'est construire quelque chose qui part d'une rencontre, avec les personnalités marquantes de ma vie actuelle. Il y a des artistes, bien sûr, mais pas seulement. Je pourrai tout aussi bien danser avec l'épicier du coin ou avec la grand-mère que je croise tous les jours dans la rue..."

MOUSSEM RESIDENTIE (Destelheide)

donderdag 27.08 t.e.m. vrijdag 11.09.2015

DEVINE QUI VIENT DANSER CE SOIR?

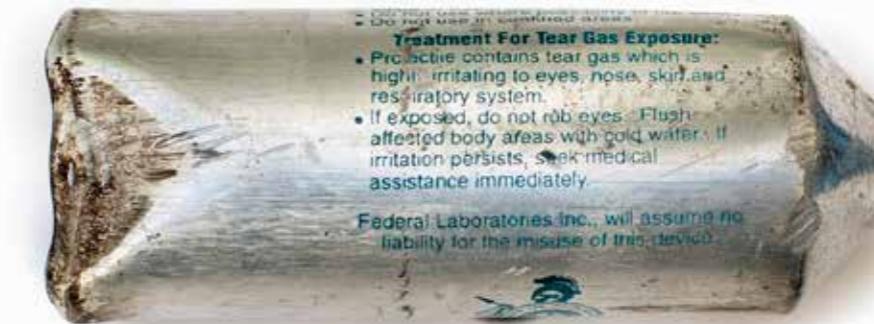
**vrijdag 16.10.2015 – 20:30
Charleroi Danses Biennale**

Meryem Jazouli: Kelma © Agnès Mellon

Taoufiq Izeddiou: Rev'illusion © Janira Guimaraes

DOOR DE LENS VAN... **MASHID MOHADJERIN**

"The desperation of a humiliated fruit seller brought about a revolution in Tunisia. Four years later this empty teargas canister is kept by an activist as a reminder of the unsuccessful attempts by the government to keep the masses from protesting on the streets of Tunis. This image is part of my research in the Arts project at the Royal Academy of Fine Arts in Antwerp, depicting female activists and visualising symbols of repression and resistance in the MENA region."

MOUSSEM
NOMADISCH
KUNSTENCENTRUM

Driekoningenstraat 126
2600 Berchem, België

T +32 (0)3 286 88 48
F +32 (0)3 286 88 44

info@moussem.be
www.moussem.be

Dit programma is tot stand gekomen met de steun van en in samenwerking met Bozar, C-Mine, ccBerchem, KVS, de Kolonie MT, Destelheide, Centre Culturel Omar Khayam, Radio Arabel en Les Amis de l'Islam.

Moussem werkt met de steun van: De Vlaamse Regering, Minister van cultuur.

Vlaanderen
verbeelding werkt

BO
ZAR

ccBe

KVS

DESTELHEIDE

minP
muziektheater

DE KOLONIE
MUZIEKTHEATER

ArABel

Les Amis de l'Islam

Omar Khayam
centre culturel islam
